

HOVA?!

WEIS ISTVÁN ÚJ KÖNYVE

KÖRÜLBELÜL két éve annak, hogy e folyóirat hasábjain behatóan foglalkoztam Weis Istvánnak akkoriban megjelent pompás munkájával: „A mai magyar társadalom“ volt a címe. Lelkiismeretesen vettem sorra megfigyeléseit, megállapításait. S ha meg is kellett tennem, hogy némely kisiklását helyreigazítsam, — a mérleg, melyet a könyvről elkészítettem, nagyon kedvező volt. Valóban: nagy olvasottsága, az észlelésre kitűnő tehetsége, eleven, szellemes, bár néha rapszódikus tárgyalási módja, gördülékeny stílusa élvezetes olvasmánnyá avatta e művet, — a háború után fejlődött magyar publicisztika egyik legjelesebb termékét.

Aki nem sajnálta az időt arra, hogy Weis István tükreben vizsgálja meg a ma-éljük küzdelmes idők magyar társadalmának a képét: színes, mozgalmas vonalakat látott meg benne. A vonalak sokszor szinte összekúszálódtak: az erők egymásra rontó hatása okozta a galibát. De a tanulság, melyet leszűrt lelkében, — ha nyomon követte az író fejtegetéseit, nem volt vigasztalan. Derűs színek is elővillantak a festő ecsetje alól, — nem csupa komor tónusú hangulat. Valahogy a bizalom érzése melegítette át az olvasó szíve tájékát. Sokat vesztettünk el; nagyon elmaradtunk; irgalmatlan erőfeszítésekkel kell dolgoznunk, — de megvan a remény arra, hogy ismét felemelkedhessünk.

Ezt a megnyugvást azonban Weis Istvánnak nemrégiben jelent új munkája, melyről az alábbi sorok szólnak, alig tudja kiváltani. Az egész könyvnek szinte minden során ideges nyugtalanság vibrál végig. Önmagával s az egész magyar közélettel meghasonlott lélek vívódásának hangjait vélnéd kicsendülni a könyv lapjairól. Hiába veszi Weis István immár nagyranőtt olvasóközönsége bízó hittel kezébe a magyar jövő útjait kutató művét a jeles szerzőnek. Hiába indul ki írónk maga is abból, hogy nincs programmunk azokra a nagy állami és társadalmi, művelődési és gazdasági kérdésekre, amelyek tekintetében egységes közvéleménynek kellene áthatniok minden pártot és minden osztályt. Hiába tüzi ki Weis István célul maga elé azt, hogy az ország nagy problémái körül megállapodást létesítsen s hozzon egymás mellé túlzót és óvatost. Hiába hangoztatja azt, hogy a napi politikát s a nemzeti életnek mindazokat a mozzanatait, melyek a politikai pártok működésének tartalmát alkotják, kiküszö-

¹ Hova? Magyar jövő útja. Írta és kiadta: Weis István Budapest, (Athenaeum) 1931. 238 lap.

böli. Aki nyugodt kritikával megy végig az ő gondolatfűzésén, rendre azt veszi észre, hogy neki nem sikerült, mint ahogy nem is sikerülhetett az a lehetetlen vállalkozás, hogy ennek a zűrzavaros korszaknak, mely a jelen nemzedék sorsa (s talán a következő generációké is), a közepén vagy talán éppenséggel a kora kezdetén meglássa azokat az utakat, amelyek a jobb jövő felé vezetik el a szerencsétlen magyar nemzetet. A vállalkozásnak e részben való eredménytelensége tehát még nem volna baj és semmivel sem kisebbítené a szerző érdemeit. Baj, nagyobb baj, szinte hibaszámba megy azonban az a tény, hogy bár Weis István könyvének bevezetésében helyesen és tisztán látja a kötelességet, hogy a nemzetpolitikai program megalkotásánál az összeolvadásra kell törekedni s mellőzni minden irányban a szélsőségeket, témájának feldolgozásában gyakran hűtlen marad magához. Szinte a széthúzást szolgálja azzal, hogy számos alapvető kérdésben szokatlan élességgel a legszélsőségesebb állásfoglalás hívéül szegődik.

E sorok íróját hosszú évek meleg baráti érintkezése fűzi Weis Istvánhoz. De éppen ez a baráti kapcsolat utasít engem arra, hogy rideg őszinteséggel tárjam fel azokat a néha szinte végzetes botlásokat, amelyeknek ebben a könyvében Weis István áldozatul esett. Ezek bántó visszhangja akadályozza meg azt, hogy ez a munkája osztatlan elismerést aratva öregbítse azt az írói érdemet, melyre eddigi munkásságával ő ugyancsak rászolgált. Meg merem kockáztatni azt a véleményt: kár, hogy a könyv írója csupán az év nyarától Őszéig pihentette íróasztala fiókjában kéziratát, s hogy nem volt elég lelkiereje arra, hogy a szöveget mégegyszer gondos revízió alá vonja, mielőtt közrebocsátja. Ha így cselekszik, maga is megtalálta volna benne s fájdalom nélkül kigyomláhatta volna belőle azokat a részeket, amelyekkel a társadalmi evolúció meggyőződéses pártolói a legjobb szándékkal sem azonosíthatják magukat. Ha nem sajnálta volna Weis István, könnyen húzhatott volna ki munkájából olyan részleteket, — talán elegendő lett volna, ha mondatokat juttat erre a sorsra, melyek kiesésével nehéz ballaszt terhétől szabadul meg az. így ismét oda tudott volna férközni a magyar olvasóközönség egyetemes rétegeihez, végig olyan hangokat üthetett volna meg, amelyek valamennyiünk belsejében ott szunnyadnak.

Az olvasó valahogy úgy érzi, mikor szelleme végigszánt Weis István könyvén, hogy forrongó, egyensúlyt nem lelő lélek megnyilvánulásait tárják elibe a könyv betűi. Nem „a sokat tépelődő, az élet barázdáin kifáradt, de az élet kicsinyességem éppen tapasztalatai és szenvedései révén felülemelkedett ember magános sétáinak és álmatlan hajnalainak gyümölcse ez a könyv“, amint azt Weis István mondja, hanem bizony inkább a magyar társadalom problémáinak kétségtelen való megoldatlansága miatt izgatott, idegrázóan égő, türelmetlen emberé. Aki éppen ezért sokszor a külszín után ítél. Máskor igen csekély tapasztalati anyag alapján súlyos jelentőségű, általános ítéletet alkot. Es minden bizonnyal sokkal sötétebbnek festi meg a magyar társadalom átnézetét (s ilyenformán nehezebbnek jelzi a kibontakozás útjait), mintsem aminő (aminők) a valóságban.

S talán nem járok rossz nyomon akkor sem, ha azt írom, hogy Weis Istvánnak némileg megártott az a nagy elismerés, melyet jogosan aratott lé jelen munkájának elődjével. Különben alig ragadtathatta volna magát olyan túlzásokra, melyekkel a maga dolgait értékeli. A sok közül egyelőre, íme, egy. Szerző szerint: új munkájában nyújtott külpolitikai szemlét megelőzőleg a magyar múltban már volt egyszer ilyen szemle: Kossuth 1848. évi július 11-iki beszéde t. i., mely bámulatraméltó tudással és államférfíúi belátással tárgyalta Európának akkori helyzetét és arra a következtetésre jutott, hogy csak önmagunkban bízhatunk! Ki hinné el azt, aki ismeri a magyar politikai élet XIX. századvégi és a XX. század történetét, hogy 1848 és 1931 között, — három generáció folyamán! — mikor nemcsak egész világ ékelődik be a múlt és a jelen közé, nem lett volna a nyolc évtizednek számos olyan eseménye is, amikor hivatott, felelős tényezők Magyarországot érdeklőleg is meghányták-vetették a külpolitikai horizont kérdéseit is. S ha csak annak a korszaknak az eseményeire gondolunk, mely Weis István korosztályához időrendileg a legközelebb áll, megfeledezhetünk-e azokról a beszédekről, melyek a nagy magyar államférfíú, Tisza István gróf ajkairól hangzottak el a világháborús évek országgyűlésein! Vagy azokról a sok forrásból jól ismert külpolitikai orientációkról, melyek eredményeképpen szűrhetette le Weis István a maga programjának tételeit. Ismétlem e tételeit: Óvakodnunk kell a szlávoktól. Meg kell találnunk a megértés útját a németekkel szemben. Evégből kerülnünk kell minden olyan lépést, mélyvel őket izgathatnék. Óvatosság kötelességünk a franciákkal szemben. S végül: lehetőleg bele kell kapcsolódnunk az angol-olasz érdekkörbe.

Nagyjában ezt a programot, mely pontosan ugyanaz, mint a magyar külpolitika, gróf Bethlen István programja a legutolsó 10 évben, magáévá is tette a magyar közvélemény. Hiszen hozzászokhattunk és ezt a hivatkozást azért gondolom szükségesnek, mert egyébként Weis István munkájának ez az első szakasza, melyből fentebb néhány részt kiszakítottam, egyike a legsikerültebbeknek. Nem csekély részben talán azért, mat elég szerencsésen olvasztotta egybe könnyen áttekinthető egészszé azokat a külpolitikai elgondolásokat, amelyek a magyar közvéleményt úgy a múltra vonatkozólag, mint a jövőt illetőleg a legutóbbi pár évben sokat-sokat foglalkoztatták. A szakasz ezt a címet viseli: „Külpolitikai választúton.“ És ha nem is újság az olvasó számára ennek az elmefuttatásnak szinte egyetlen egy feladata sem, amellyel a honfoglalás korszakától máig elkíséri Magyarország külpolitikai tájékozódását írónk, mégis örülni kell, hogy könyvének ez a része síma, egyenletes, — nagyobb zökkenéstől mentes. Igaza van abban, hogy a nemzetközi politika többé nem európai, hanem inter-kontinentális. Jól látja meg, noha talán egyelőre túlbecsüli azt a tényt, hogy az európai államok háborús csoportosulása megszűnt, vagy ha meg sem szűnt még: a régiek helyébe lépő új csoportosulás még nem alakult ki végleg, vagy nem szilárdult meg. Valószínűleg nem téved abban sem, hogy a Britbirodalom feltétlenül el kívánja kerülni a zavart és az ellentétek erőszá-

kos háborús megoldását. Legalább addig, míg újabb államrendje ki nem alakul, — ebből a megfontolásból nem billentheti ki Itália érdeke sem, mely a gyors leszámolást követelné. Mindezek a tények jól ismert dolgok és azok a tervezetések sem buknak egészen a homályba, amelyek a dunai konföderáció megszervezésétől, vagy esetleg a magyar-osztrák Habsburg-restaurációtól várják annak a nagy összevisszaságnak rendeződését, melynek a Duna-völgye a háború óta áldozatul esett. Mégis jó szolgálatot végzett Weis István akkor, amikor plasztikus formában róttá egybe itt mondanivalóit. Annyiban is szerencsésen, hogy tollára itt jobban vigyázott, mint munkájának egyik-másik későbbi fejezetében. De az olyan szövegezés, mint pl. az, hogy a koronának a pápától való kérése, a királyság intézményének a pápától való megerősítése, feltétlen nagyszabású ötlet volt, mégsem alkalmas arra, hogy a tradíciók nagy erejében bízó emberek hitét megerősítse.

A könyv második fejezete „A beteg állam“ nevet viseli. Fenntartás nélkül aláírom én is, és aláírhatja bármely jó magyarérzésű ember azt a tételt, hogy roppant helytelen (Weis István gyáva és defetista módnak mondja) az a szembevetősi játék, ha bennünk rejlő hibákért s a világháborút követő összeomlás által legfeljebb súlyosbított visszasságokért csupán Trianont tesszük felelőssé. Hiszen kétségtelen, hogy bármilyen mélyre zuhantunk, mégis élünk. Élünk — és nagyobb erő kifejtésünk árán nagy nemzeti elgondolások, célkitűzések fénye sem pislákolna olyan ködbehúnyó távolságokban, mint ahogy manapság érezzük és látjuk. De alighanem téved és mélységesen téved Weis István akkor, amikor arról szól, hogy a mai nemzedéket, szórványos kivételt nem számítva és eltérően a tíz év előtti fiatalemberektől, nemcsak a legitizmus és a szabad királyi választás ellentéte hagyja már hidegen, hanem pl. az államforma kérdése is. Az államforma kérdése tényleg nem olyan probléma, amelyet okvetlenül minden diáköszejövetelen, bajtársi értekezleten, vagy egyéb alkalmakkor behatóan kellene tárgyalni. Helyesebb, ha a nemzeti jövőnek ez a létproblémája kikerül azoknak a csoportoknak érdeklődési köréből, amelyek úgy sem hivatottak egykor a döntő szó kimondására. De azért az államforma kérdése mégsem áll oly messze a népesség széles rétegeinek szellemi világától, mintsem Weis István írja. Magam is osztom azt a véleményt, hogy elképzelhetetlen az államforma kérdésében népszavazás megtartása. De ha ilyen mégis megtartatnék és lehetővé tennők a fehér lappal való szavazást, éppenséggel nem tartom valószínűnek, sőt valószínűtlennek, — hogy a többség azzal szavazna. S nem vagyok meggyőződve arról sem, hogy a tudatos kisebbség feltétlenül köztársaságra szavazna és csupán elenyésző töredék királyságra.

Mindezeket annak a Weis Istvánéval ellentétes véleményemnek megerősítésére hoztam fel, mintha népünk közjogi szempontból közömbössé vált volna. Az a nagyon is vitatható érzés pedig, mely állítólag agy velünk valamely rejtett zugában él őseinktől ránkmaradt hagyatékképpen s mellyel azok a zsandár elöl a társadalmi rendet is veszélyeztető betyárt elbújtatták és virtusnak tekintették az adó meg-

tagadását, éppen annyira nem lehetne akadálya egymagában esetleges Habsburg-restaurációnak sem, amint a nép nagy tömegeiben és különösen a protestáns lakosságban a dinasztiaival szemben feltételezett ellenőrzés sem. Felesleges volt ezt a kérdést oly élesen exponálni, Az ország existenciális és gazdasági érdekei annyira a jövőnek gazdasági téren való biztosítását tolják előtérbe, hogy bölcsnek és okosnak kell tartanunk azt a szélsendetet, mely e kérdés körül már jóideje érezhető. Nincs szükség ilyenformán arra a frazeológiára, hogy a monarchikus államforma egyik főhátránya, hogy az uralkodó kiválasztását a születés ostoba véletlenje korlátozza. Talán mégsem olyan feltétlenül rossz valami a monarchia, mint ahogy az hihetné, aki csupán Weis István fejtegetéseiből tájékozódnék a monarchikus és köztársasági államforma előnyei és hátrányai felől. Ki hinné, hogy a sors problémáit is ridegen mérlegelő Anglia annyira hűséges vallója volna a monarchikus államformának akkor, amikor oly sok államban, de nem mindenütt belső erők hatására ez az államforma a köztársasági-nak adott helyet. S ha másfelől a legmodernebb alkotmányok egyikét magának mondó Olaszország élén is király áll, bizonyára feleslegesnek látszik az elhatárolás, hogy nálunk az örökös főurak, a nagybirtokosok nagy része, a főpapok csaknem kivétel nélkül egyéni vagy osztály-érdekből, avagy a közjónak általuk így értett követelményeiből ezidő-szerint legitimisták s különösen az utóbbi csoportnak a lelkeskedő papság révén bizonyos (ha nem is túlbecsülhető) hatása van a dunán-túli egykor labanc-vármegyék népességére is. Ebbe az együttesbe illeszkednek be régebben Weis István szerint a zsidók, újabban azonban a megszilárduló hatalommal összebékülő nagy- és kistőke legitimista iránya is csökken. Még jó, hogy mindezek végén Weis István azt a tanulságot vonja le, hogy csak abban az esetben lesz indokolt az uralkodóház-probléma feltevése, ha előre nem látott külpolitikai események bukkannak fel, melyek során azonnal a probléma megoldásával elérhető nagy nemzetközi eredményeket érhetnénk el.

A könyv e szakaszának további részével szemben kevesebb észre-vétel merül fel. Mindenki egyetért abban, hogy az államfő helyzeté-nek megerősítésére szükség van. Megértő szeretettel látjuk és érezzük azt az irgalmatlanul nehéz munkát, mellyel az elszakított részek magyarsága menti meg a jövőt. Igazat kell adnunk a könyvnek abban, hogy külsőségeknél sokkal fontosabb a nemzeti érzés belső erősítése és fejlesztése. E részben osztatlan helyeslés kísérheti azt az állás-pontját, hogy semmiféle áldozat sem elég nagy arra, hogy a cserkészek és leventék számára gondtalan működést biztosítsunk. De már szeren-csétlen, bántó elírásnak tartjuk azt a felfogást, mely szerint nem fontos az, hogy a gyermek a katekizmus kérdéseire felelni tudjon, de elkerül-hetetlen, hogy az államról szemléletet nyerjen. Ha Weis István valláserkölcsi nevelés háttérbe szorítására gondol a magyar iskola-ügyben, ez alighanem szembetalálkoznék a nemzet túlnyomó többségé-nek véleményével. Valószínű, hogy nem erről van szó. Hiszen a könyv sok más részletében maga is lándzsát tör a vallásos élet kimélyítésének szüksége mellett. Ha még úgy is volna, mint ahogy szerencsére nincs így, hogy a vallásosság nálunk nagyon sok helyen s társadalmunk

legtöbb rétegére nézve inkább megszokás és külsőség, — Weis Istvánhoz hasonló pompás tollal rendelkező íróknak a maguk részéről mindent el kellene követni arra, hogy az az egyre inkább intenzívvé váló egyházi munka, amelynek oly sok jelét látjuk a római egyház és a protestáns egyházak részéről, nemes gyümölcsöket teremhessen.

Nem ismeretlen jelszavaknak hódol Weis István munkájának harmadik nagy fejezetében, mikor „a mindenható állam“ helyzetképét festi meg.

A magyar állam — úgymond — úgy a szocialista, mint az individualista állameszméből csak a kedvezőtlen tüneteket, hátrányokat vette át. A felsőbb és alsóbb osztályok egyformán függnek az államtól s a mai magyar állami életben lépten-nyomon ott van a trianoni kényszer, mely még a politikai véleménynyilvánításra is kiterjed. Az állam mindenhatóságának számos oka volna a szerző szerint. A kormánynak erős befolyása van az államfőre. Megnőtt a hatóereje a törvényhozással szemben. Szinte tőle függ az országgyűlés párt- és személyi összetétele. Úgy a képviselőházi, mint a felsőházi választásnál a választás külszíne alatt tulajdonképpen a kinevezési rendszer győzedelmeskedik. Mindez végeredményben azt eredményezi, hogy a parlamentáris rendszer magyar viszonylatban sem abszolút orvosa minden bajnak. Weis István felveti a kérdést: van-e kiút. Két megoldás lehetőségéről szól. Lehetséges a parlamentarizmussal való teljes szakítás. Ha azonban a garast a parlamentáris rendszer mellett tesszük le, annak tiszta formáit kell keresni, a választás tisztaságával, a képviselők összeférhetetlenségével, a pártok közti békés együttműködéssel és a váltógazdaság lehetőségével együtt. Mind e célok érdekében és főképp a nemzeti akarat kialakítása érdekében híve szerzőnk a titkos választásnak. Itt mutat rá az igazságos választókerületi beosztás szükségességére s arra, hogy a képviselők számát csökkenteni kell, de egyúttal mentesíteni őket ama méltánytalan helyzet hátrányai alól, amelybe a kerületi választóközönsséggel szemben kerülnek. Ha mindezek a reformok megtörténnek, talán szakértőknek is több hely jutna — úgymond — a magyar képviselőházban. Látnivaló, hogy Weis István könyvének ezek a fejtegetései olyan dolgokat érintenek, amelyekbe foglalt kérdésekre vonatkozólag nagyjában azonos válaszok is formálódtak ki a magyar közönség egészének lelkében. Elvileg igaza van abban is, hogy a felsőházat pártérdektől függetlenül nemzeti eszme szolgálatába kell állítani. Viszont nem eléggé méltányolja azt a rendkívüli nagy fejlődést, amely az 1926. évi XXII. t.-c. szerint a második kamarának összetételében a múlttal szemben mégis csak mutatkozott. A mai magyar felsőház összetételét szinte ég és föld választja el a régi magyar főrendiháztól s talán méltánytalan: bántó anakronizmusra hivatkozni akkor, mikor a felsőházban választás révén főnemesi cím birtokosainak is biztosított bizonyos részvételi jog, töredéke az egykorinak. Egyháznagyok felsőházi tagságát is túlzott aggályoskodás veszedelmesnek mondani s ha a törvényhatóság részéről első ízben kiküldött felsőházi tagok választása körül esetleg történtek is taktikázások, ez még nem jelenti azt, hogy a rendszer maga rossz, mint ahogy a törvényhatóságok felsőházi képviseletében megnyilatkozó közvetett választási rendszer tényleg nagyon becses novum közjogi berendezkedésünkben. Ha a felsőház mai törvényes jogkörében nem volna tulajdonképpen csonka a képviselőházzal szemben, az új rend előnyei a második kamara munkájában jobban érezhetők volnának.

Weis István szerint a kormány jóformán feltétlenül és korlátlanul rendelkezik a közigazgatással. Tudja, hogy a tisztviselők száma jóval nagyobb, mint amennyire a közszolgálat ellátására szüksége lenne. Így azután visszaél a munkaadói helyzettel, a munkaképes tisztviselők munkarejét kizsákmányolja és szabad mozgásuk biztosítására nem engedélyez szolgálati pragmatikát és független fegyelmi bíróságot. A tisztviselők túlnyomó többségének részben ezért nem ideálja a szakszerűség érvényesítése és a közigazgatás jobb- és olcsóbbátétele. A tisztviselők féltik megszokott kényelmüket, vagy legalább megszokottságukat, állásukat és ügyviteli reformokkal szemben amerikáznak. Lehetséges, hogy ezeknek a megállapításoknak bizonyos felét megtapsolná a tisztviselői gyűlések hallgatósága, másik felét pedig népgyűlések közönsége. Pedig

súlyos igazságtalanságok vannak bennük. Aki nem a minisztériumok egyik-másik, talán kényelmesebb, de akkor is nagyon felelősségteljes hivatali szobájából tekinti át a magyar közigazgatás munkáját, csak felelősség nélkül állíthatja azt, hogy a magyar köztisztviselői karnak ma annyi létszámcsökkenés után! — nagy része felesleges. A mai magyar közigazgatás tenger sok olyan teendőt lát el, amelynek híréthamvát sem látta a régi időké. Ezeknek a munkáknak zuhataga semmi néven nevezendő ügyviteli reformmal nem tűnik el. Ha meg tudjuk találni, mint tényleg meg kell találni az útját a magyar közigazgatás racionalizálásának, ennek hatása főképp abban fog mutatkozni, hogy a munkák feneketlen örvényéből kiszabaduló tisztviselői kar több körültekintéssel, a konkrét esetelmek jobb kivizsgálásával tudja a munkáját elvégezni.

Vita nélkül igaz, hogy szükség van a magyar önkormányzati életnek új erőkkel való felfrissítésére. Erőteljesen keresztül kell vinni az ügyek decentralizációját. Korlátozni kell a kormány felügyeleti jogát. A tisztviselőkérdést is rendezni kell. De míg a közigazgatásnak imént jelzett nagy átépítése nem történik meg s nem történhetik meg márhólnapra (hiszen pl. Németországban már tíz év óta foglalkoznak a racionalizálás tudományos kérdéseivel), addig az álmok világába tartozik az ideál: a közigazgatásnak kevés, de jól képzett és jól fizetett tisztviselőkkel való vitele. Mert ha esetleg valaki azt olvasná ki Weis István könyvéből, hogy a közigazgatási reform megoldásáig is radikálisan csökkenthetjük a tisztviselői kart, a panaceának szerencsétlen vége lehetne: a munkaadónak és munkásnak egyaránt halála. Még valamit. Azt a bizonyos 4—5 órás hivatalos elfoglaltságot, amiről Weis István ír, a legtöbb közhivatalban hírmondásból sem ismerik. Az állami igazgatásnak legtöbb ágában nem szabadul a tisztviselő napi 8—10 órás munkaidőn alul. Gyakran késő éjjel — otthon a lakásán is — hivatalos teendőit végzi. Csoda-e, ha avatlatlanok részéről támadják a tisztviselőket, mikor e tesztet kitűnő képviselője is ad fegyvert meggondolatlanul kezükbe?

A könyv negyedik fejezete „a hazug társadalom“ miniatűr rajza. Valóban: Csonka-Magyarországon hiányzik az igazi vagyonos osztály. Feltűnik különben, hogy szerző e helyen iparkodik a nagybirtokos osztállyal szemben is bizonyos elnézést tanúsítani. Nem irigyléreméltó — úgymond — az uradalmak tulajdonosainak helyzete sem. Igaz, hogy máshol annál kurtábban intézi el ezek sorsát. Ismétlem, helyes az a tétel, hogy vannak gazdag embereink, de gazdag osztályunk nincs, ez egyik legfőbb oka annak a súlyos helyzetnek, melyben Magyarország él. Csonka-Magyarország szegénységével függ össze a nagy munkanélküliség is, melynek csúcspontja a mezőgazdasági munkanélküliségben éleződik ki. A szűkös viszonyok teszik kötelezővé Weis István szerint a kormányzat számára a gazdasági szervezkedést. Különösen a kartell kinövéseit kell ellensúlyozni s a tőke szerepét erős ellenőrzés alá vonni. A vagyoni- és jövedelemelosztás igazságtalanságai csökkentendők. Az utóbbi cél érdekében javasolja a progresszív és bizonyos terjedelmen felüli ingatlanoknál természetben lerovandó örökösödési illeték behozatalát. A másikat kettős vonalon véli megközelíthetni. A vállalkozások terén a tervgazdaságok felé törjön az állam utat. Az ingatlan jó felhasználását pedig kényszerítse ki. Azt az irányzatot tehát, melynek elhatalmasodásáról könyvének egész szakaszán keresztül szerzőnk sokat és jogosan panaszkodott, az állam mindenhatóságát, — ime utóbb fontosnak vallja.

Az állam beavatkozásának olyan keserves rendszerét építené ő így ki, amely szinte felfogatna minden jogot és szokást, amelyet a múltból átörököltünk. Az ingatlan kihasználása tekintetében azonban könyvünk itt mérsékeltebb álláspontot foglal el. Nagyjában az Aereboeféle üzemgazdasági agrárpolitika elveit követi akkor, midőn a nagy-

birtokot kímélné, ha az tudja a legjobb terméseredményeket elérni és emellett a legtöbb embert foglalkoztatja. Ha viszont a kisbirtokrendszer kecsegtet nagyobb eredményekkel, elvinné a nagybirtokostól földjét és minimális kártalanítás mellett (esetleg ingyen) kisemberek kezébe adná. A rosszul gazdálkodó nagybirtok-testeket — valószínűleg átmenetileg — az állam kezelné. Nem gondol arra, hogy így esetleg a kormányzattól függene az, mi a jó, vagy a rossz kezelés, s hogy hamarosan a földbirtoknak olyan tömege nehezednék az államra, mellyel az állam nem tudna mit kezdeni. Végso eszközképpen említi Weis István a birtok elvételét. Olyan helyeken, ahol a nagy uradalmak tulajdonosai, vagy haszonélvezői nem ismerték fel a közérdekeket a közelmúltban, vagy emberfeleslegeink érdekében telepítésre van szükség. Szerzőnk elsősorban az alföldi nagy uradalmak tulajdonosait ítéli arra, hogy szerény összegű járadékkal ériék be, egykori uraságuk helyett.

Mindezek torz megokolások és veszedelmesek. Nem búcsúzhatom el azonban a könyv e fejezetének megbeszélésétől anélkül, hogy ne helyeselném írónknak azt a felfogását, hogy a szegény ország társadalmának a végletekig szerénynek kell lennie. Ha keresztülviisszük — mint ahogy keresztül kell vinnünk — állami és társadalmi életünkben ezt a gondolatot, a szegénység helyett a gyorsan elkövetkező krónikás ismét viszonylagos jómódról tehet híradást.

A „szellemi &et válságát“ tárgyaló szakaszban sajnos, ismét sok az olyan mondatfűzés, melyeket aligha vett igazán fontolóra az, aki papírra vetette azokat. Talán igaza van Weis Istvánnak abban, hogy Magyarországon nincs termékeny kritika. De hiszen ennek jórészt az az oka, hogy tudományos műhelyeink száma a múltban felette kevés volt. Alig volt mód olyan fiatal tudós generáció kialakulására, mint amilyen kifejlődhetik Csonkamagyarországon a Weis István által annyira ostorozott magyar egyetemi rendszer révén.

Jó magam a világ minden kincséért nem mernék vállalkozni arra, hogy a magyar egyetemi tanárok munkásságáról a tárgyilagosság lát-szatával is bíró véleményt nyilvánítsak. Pedig lassan-lassan az öregebb tanámemzedék sorai közé tartozom és a lehetőséghez képest iparkodom figyelemmel kísérni az egyetemek körül lezajló tudományos mozgalmakat. De éppen, mert tudom, hogy mennyire nem lehet illetékes csupán egy tudományszak művelője is akár arra, hogy bírálatot mondjon akár rokonszakok tudományos termeléséről, — hát még az egész magyar tudományosság eredményeiről — csodálkozom el Weis István merész osztályozásán, aki az egyetemi tanárokat és magántanárokat igazán egyszerű nézőpontok szerint csoportosítja. Termékenyek és meddők. Írótanárok illetőleg kommentálok és szerkesztők. Végeredményben: tudományos munkásságot kifejtők és arra vállalkozók. Ez lehet bon-mot írónk részéről, de semmiesetre sem komoly kritika. Nem szánhatta maga sem annak, hiszen tisztában kell lennie, hogy a magyar tudományosság épülete is olyan végtelen távlatokban terül el, melyeket bejárni és abban ítéletet és főképpen ilyen kategorikus ítéletet mondani ebben az országban — egy személyben — senki sem jogosult. Csak az egyetemi belső munkától távol eső, annak igazi részleteit nem ismerő bíráló feledkezhet meg pl. a szorosan vett publi-

kációkon kívül arról a kísérleti, laboratóriumi stb. munkáról, amely az egyetemi életnek éppen olyan becses része, mint a közlésekben megnyilvánuló eredmények. Nagy kár, hogy Weis István egyébként is kissé felszínes szemszögből látja az egyetemi tanulmányi idő kérdéseit. Azok a bizonyos négyhónapos vakációk, amelyekről könnyűszerrel említést tesz, a valóságban az álmok világába tartoznak, — úgy a professzorok, mint a komolyan tanuló egyetemi ifjúság részéről. A quaesturák által előidézett mesterséges torlódások és a sok más dolog pedig, melyeket emleget, vagy meg nem lévő bajok, vagy könnyűszerrel orvosolhatók és nem adnak jogot arra, még oly kiváló tollú írónak sem, mint Weis István, hogy az egyetemi életet diszkreditálja.

Könyvünk hatodik fejezete „Erkölc és vallás“ cím alatt indul meg. Az utolsó mondatok egyikét meggyőződésből helyeslem. Magyarország felemelkedését csak spártai erkölcsök segíthetik elő. A magyar társadalom életének, csupán a statisztika egyszerű eszközeinek segítségével ugyan, magam is gondos figyelője vagyok. Ezért vallom, hogy Weis István itt is elvetette a sulykot. Nem tagadjuk, ritkaságszámba megy az Önzetlen ember. De mégis csak vannak ilyenek. Sokan valóban gyors sikerre, érvényesülésre törekednek a munkának igazi szeretete nélkül. Amde vannak ma is, szerencsére sokan, olyanok, kiket a régi erények hevítenek.

Súlyosan elítéli írónk a közéleti tisztesség kóros süllyedését. Aligha van valaki, ki ebben a felfogásban szilárdan nem állna mellette. De bár ezen a téren talán a háború előtti idők patriarchális tisztessége kicsit tényleg megkopott is, korántsem áll az, mintha lépten-nyomon indíttatnának eljárások előkelő állású tisztviselők ellen meg nem engedett üzelmek miatt. Nálunk sincsenek rosszabb viszonyok, mint pl. a nyugati államokban. A divatos jelszavaknak ad helyet akkor Weis István munkájában, mikor a kijárást, a protekció rendszerét és az ügynevezett álláshalmazt ostorozza. Jobbára igazat kell neki adni. Mint ahogy abban a meglátásban is, hogy a legfiatalabb korosztályokban az államot alkotó erényeknek csodálatos újjáéledését veszi észre. A sok szomorú szimptóma mellett mégis vannak kedvező jelek.

Weis István, aki a római kath. egyháznak közismerten buzgó híve, elhatározó rohamot indít az egyház gazdagsága ellen. Tollát jellemző szarkazmussal írja, hogy nem szükséges a főpapoknak palotában lakni, négyes fogatban járni s az sem a hitből való követelmény, hogy a plébánosnak legyen a faluban a legjobb konyhája. Arról azonban szót sem ejt, hogy a római kath. egyházi vagyon mégsem kizárólag a jelzett célokat szolgálja s hogy a falusi lelkészeknek is vannak egyéb kötelességeik is — nemcsak a konyhájuk jó berendezése, a párbér és a stóla bevételezése. S ki hiszi azt el, mintha igazán a hivatásuknak élő lelkészek száma a többiekkel szemben elenyésző kisebbség volna? Igazán nem ránk tartozik az a kérdés, eltörlendő-e a coelibatus, a római katolikus egyház e nagy értéke. De nem helyeselhetem és komolytalannak tartom azt az általánosítást, hogy ennek a kikristályosodott vallási mérlegelésen alapuló rendszernek eltörlésére azért volna szükség, mert a falun annyi botrányt okoz. Ennek a fejezetnek átvizsgálása is öregbíti azt a meggyőződésünket, hogy Weis István könyvének konklúziói sok esetben helyesek és megszívvelésre méltók lehetnek, de az indokolás, mellyel azokat kíséri, sokszor épp annyira szerencsétlen, jogos ellenkezést keltő.

Kár, hogy szerzőnk ebben a könyvben mutatott egyéniségét a mezőgazdaságra vonatkozó gondolatmenetében sem tagadja meg (Mít mond a barázda?). Tudom, hogy Weis István igaz barátja a kisbirtok-rendszerek. Mégis, az agrárválság megoldásának eszközeit keresve félig-meddig a georgeizmus barátjává csap fel. Bár maga is átlátja, hogy a rendszernek, mely a földet annak adja át, aki azt legjobban használja ki, esetleg nagyon szomorú szociális következményei

lennének. Az agrárválság egyik döntő okát jól látja abban, hogy népünk fogyasztásában a termelésnek jóval nagyobb részére volna szükség, mintsem amennyi eddig tényleg fogyasztatott. Ha a lakosság vásárlóképeségét emelni tudnók, a valóban borzalmasan alacsony hús, tej és cukor fogyasztási fej-kvótát: egy csapásra eltűnnék mezőgazdaságunk nyomasztó válsága. Persze a kérdés egész tárgyalásában szerzőnk csupán annak termeléspolitikai oldalát látja. Akár akkor, mikor a búzától való radikális visszavonulást hangoztatja. Vagy amikor az állattenyésztésnek és főképpen az aprómarha tenyésztésnek, gyümölcs- és konyhakertészkedésnek és a tejgazdálkodásnak erős felkarolását kívánja. Erre az átkanyarodásra persze a nagybirtokot nem tartja alkalmasnak. Elméletileg persze nincs feltétlenül igazsága. A konklúzió: a nagybirtokot termeléspolitikai ellenőrzés alá kell vonni és ha nem tudja a termelését átalakítani, fokozni: kíméletlenül kell velük szemben eljárni. Hogyan? Meglehetősen egzotikus és ugyancsak hatalmas adminisztrációt igénylő vizsgálat után.

A gazdasági élet külön terei közül az ipar, kereskedelem és hitel állapota sem kerüli el természetesen Weis István figyelmét („A gyárkémény és a főkönyv“). Az ipart illetőleg szerzőnk bizonyos dilemmában van, mikor a kézműiparosság érdekeit vizsgálja és másrészt a nagyipar szerepét körvonalozza. Elismeréssel szól a kisiparosságról, bár a jövőjét pesszimiztikusan ítéli meg azzal, hogy még a szövetkezeti hitellátás mellett sem tud lényegesen olcsóbban termelni. Azzal, — úgy mond — hogy társadalmi és politikai tekintetből a kézműipar érdekében áldozatokat hozunk, fogyasztásunkat drágítjuk meg s az egész magyar ipar versenyképességét is befolyásoljuk. A kisipari akciókat tehát Weis István csak úgy értené meg, ha egyébként nincs mód a feleslegessé vált kisiparos rétegünket gyári üzemekben elhelyezni. Kétséges, hogy a kisipari helyzetnek megítélésében igazsága van-e. Hiszen a kézműipar fejlett gyáripar mellett is mint kiegészítő ipar kiválóan prosperálhat. Mielőtt tehát a kisipart kivetésre ítéljük, még nagyon sok vizsgálódást kell majd végeztünk. Így is bizonytalan, hogy az ítélet nem felmentő lesz-e. Röviden intézte el írónk a gyáripar kérdését. De igaza van. Adott viszonyaink mellett a gyáripart még áldozatokkal is fejlesztem kell. Hiszen ez a legbiztosabb útja annak, hogy a mezőgazdasági munkanélküliség direkte és indirekte visszafejlesztessék.

Szép szavakkal fejtette ki Weis István a szövetkezeteknek a magyar közgazdasági életben nagy jelentőségét. Bár azok szerinte is még messze vannak attól a határtól, ahova egykor majd fejlődhetnek. Nem baj tehát — szerinte — a szövetkezetek állami támogatása. Inkább az a kár, hogy szövetkezeink szervezete túlságosan bonyolult, igazgatásuk túlméretezett; hogy fogyasztási szövetkezeink vajmi keveset tesznek a termelés és fogyasztás közvetlen kapcsolatának a megteremtésére, hogy a hitelszövetkezeti közvetítés drága. A szakember józan ítélete nyilatkozik meg akkor, midőn a könyv arról szól, hogy a termelési szövetkezetek milyen szép szerepet tölthetnének be földnélküli népünk földhözjuttatásában.

A kereskedelemnél is jól esett olvasnunk az objektív kiindulást: a kereskedelem nem szükséges rossz, hanem jótétemény, pótolhatatlan tényező és gyönyörű hivatás. A túlságos tagozottság, a túlméretezés az, ami forrása sok átmeneti bajnak, melyet a fogyasztóközönség és a piac általában érez a kereskedelmi munkával szemben. Az árdragítás, mely a kereskedők lelkiismeretét terhelné, azonban talán nem intéződik el olyan egyszerűen, hogy a kereskedők pl. csak kötelezvény alapján 3—4-szer adják tovább ugyanazt az árut és közben mindenki megtalálja a maga hasznát. A lánckereskedelemnek ilyen eltévelyedései az árubőség idején inkább csak letűnt kor rossz emlékei. Szívesebben olvastam volna azt, ha Weis István árelemző vizsgálatokat sürget a forgalomban nagyobb szerepet játszó árukra vonatkozólag. Ilyen vizsgálatokra a külföldön sok példa van és nálunk sem esett volna egészen megmunkálatlan talajba a gondolat.

Tülméretezettnek tartja szerzőnk a magyar hiteléletnek szerkezetét is. Sok a pénzügy és ezeknek adminisztrációja feleslegesen sok tőkét von el tulajdonképpeni hivatásától. Ezért sürget törvényhozási intézkedést a hitelintézetek és a hitelügy rendezésére is. Nem fél attól, hogy a hitelintézetek megrendszabályozása a tőkére riasztókéig hatna. Sőt úgy véli, hogy a megmaradó intézetek meglehetősen fokoznák a tőke bizalmát.

Weis István könyvének a zárszót megelőző utolsó fejezete az Alfölddel foglalkozik. Az Alföld — úgy mond — divatba jött. De kell is, hogy valamennyiünknek szívügyévé váljék; hogy agysejtjeinket áthassa; akaratunkat megacélozza és általános nemzeti érdekek kielégítése mellett a jövő évek közéletének tengelyévé váljék. Ezekhez a szép szavakhoz még a könyv szövegéből hozzáfűzöm a következő mondatot: Az Alföld ma az ország szégyene és kell, hogy az ország reménységévé váljék. Nincs magyar ember, aki ne volna e tekintetben egy véleményen a könyv írójával. A módoszatok közül is sokat magáévá tehet, melyeket szépen csoportosít könyvének ez a fejezete. Ha elevenbe is vág, mégis igaz az, hogy a Hortobágy a maga kurgiz jellegű pásztorromantikájával, melyre ma még büszkék vagyunk, valóban elretentő példa. Igaz az is, hogy megfelelő telepítési rendszer s arravaló vezetés mellett az Alföld emberanyaga sokfelé tudott volna virágzó mezőgazdasági kultúrát teremteni. Valóban szükség van az Alföldön bizonyos területi rendezésekre, a közigazgatás átszervezésére és mindezen kívül nagy telepítési akciókra is. De valahogy úgy érzem, hogy nagy célok felé nem visz bennünket az az igazságtalan elgondolás, melyet Weis István azzal próbál indokolni, hogy elemi csapásoknál és történelmi eseményeknél mindig van egyenlőtlenség. Nem lehet helyeselni olyan törvényhozási intézkedést, mely—úgy látszik—csupán az Alföld területére vonatkozólag kívánja birtokmaximum megállapítását, a hitbizományok azonnali eltörlését és a törvényes öröklés szabályozását, s 1867-ig visszamenőleg ennek érvényesítését. A birtokmaximumon felül eső birtoktesteket az állam — úgymond — azonnal vegye át és azokért a jelenlegi tulajdonosoknak csekély — legfeljebb két holdanként egypengős évi járadékot fizetvén — nagyszabású erdősítést és telepítést végezzen.

Weis István maga is érzi, hogy bizonytalan talajra csúszott el. Javaslati szerinte is gyökeres szakítást jelentenek a római jogon felnőtt jogászai gondolkozással és számos erős, beavatottak előtt jogosnak látszó érdeket sértenek. Nem vitatkozom azon könyvünk szerzőjével, hogy az alföldi nagybirtokok nagy részét jelenlegi tulajdonosaik ősei miképpen szereztek meg, és mit adott hozzá az utódok serege a magáéból, de hiszem, hogy Weis István azóta, hogy könyve megjelent, maga is megbánta azt a felemás elgondolást, mely a dunántúli nagybirtokok ügyét látszólag egészen más élvek szerint vonja elbírálás alá, mint a Duna—Tisza közötti és a tiszántúli nagybirtokokat. E sorok írójának is megdönthetetlen meggyőződése az, hogy Magyarország jövője boldogulásának egyik fontos láncszeme a telepítési gondolat rendszeres ápolása és a gyakorlatban való érvényesítése. De azzal, hogy az Alföldön máról-holnapra eltörölnék a hitbizományt, birtokmaximumot állapítanak meg stb. és az állam kezébe máról-holnapra olyan tömeg földbirtok-komplexumok zuhannának, melyekkel az állam maga mit sem

tudna kezdeni, nemcsak a jogos magántulajdon elvét sértené meg durván, hanem kitűzött célunk: a nagy telepítési akció is elodázódnék. Elodázódnék szinte beláthatatlan időre, ha megfelelő előkészítés nélkül, könnyelműen foglalná le az állam ezeket a Weis István által megszüntetni kívánt nagybirtokokat. Talán rendszer nélkül megszállnák azokat a ma földnélküli emberek. De ezek nyomorúsága aligha volna kisebb, mint aminőnek sokfelé manapság a rabjai. Sőt valószínű nyomorúságuk még fokozódnék. Mindenki vesztene így. Miért csinálnánk így telepítést?

Könyvének utolsó fontos szakaszában is megállapíthatja az olvasó azt, hogy Weis István jót akar. Hazafias lelke a magyarság jövőjéért remeg, az ország sorsának radikális és minél gyorsabb megváltozásán munkálkodik. De félő, ha a magyar jövő útja tényleg oda mutatna, ahova gyakran a részletekben intenek Weis István prozódíói, — a jövő nem hozná meg nekünk az annyira óhajtott és várt megkönnyebbülést.

LAKY DEZSŐ